

De Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië

HANDLEIDING

VMBO

Weet je waar de woorden 'nasi' en 'senang' vandaan komen? Net als veel andere woorden die wij gebruiken komen ze uit Nederlands-Indië, wat nu Indonesië heet. Jarenlang was dit een kolonie van Nederland. In Nederland weten we heel veel niet over de geschiedenis van Indonesië, terwijl dit een van de grootste landen ter wereld is.

In de Tweede Wereldoorlog zijn daar ruim 400.000 mensen omgekomen. De Nederlands-Indische bevolking heeft enorm geleden onder de Japanse onderdrukking en de verschrikkelijke honger die daaruit voortvloeide. Na de Tweede Wereldoorlog zijn 350.000 Indische Nederlanders uit Nederlands-Indië naar Nederland gekomen. Die groep is in Nederland inmiddels uitgegroeid tot 2 miljoen personen (bron: NIOD).

Deze digitale les gaat over de geschiedenis van Nederlands-Indië.

De leerlingen:

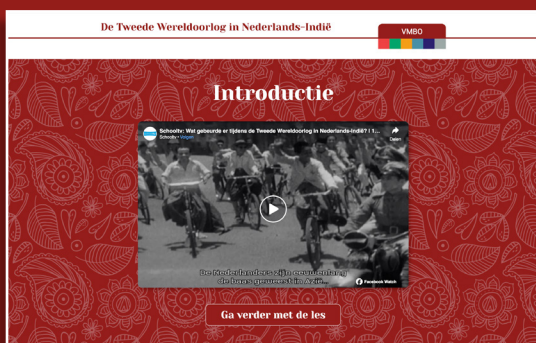
- ontdekken wat er gebeurde in Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- leren over de historie van Nederlands-Indië.
- plaatsen diverse gebeurtenissen uit de geschiedenis van Nederlands-Indië in de tijd, en ze leggen zo een link tussen Nederland en Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- maken kennis met de verschillende bevolkingsgroepen in Nederlands-Indië.
- bestuderen gesproken en geschreven bronnen, halen hier informatie uit en interpreteren deze informatie.
- ontdekken door een persoonlijk verhaal hoe het leven van een jongen in Nederlands-Indië was voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog.
- leren over de Japanse capitulatie en de daaruit voortvloeiende nieuwe verhoudingen in Nederlands-Indië.
- gaan op zoek naar de boodschap van kunstenaar Trees Ruijs in schilderijen die zij maakte naar aanleiding van haar traumatische ervaringen in een Jappenkamp.
- ontdekken hoe de Nederlandse en de Indonesische taal elkaar beïnvloed hebben.

Het hoofddoel van deze les is het bijdragen aan de erkenning van Indisch en Moluks Nederland.

Naast deze les voor leerlingen in het vmbo, is er ook een les voor leerlingen op havo/vwo-niveau. Beide lessen bestaan uit zes modules. Hoewel de les chronologisch is opgebouwd, kunnen de modules ook los worden gegeven. Wel raden we aan om te beginnen bij het introductiefilmpje en daarna module 1 aan te bieden, omdat hier de benodigde achtergrondinformatie wordt gegeven.

Klik op **VMBO**.

Bekijk de introductievideo: *Wat gebeurde er tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië?* Vraag na het kijken wat de leerlingen hebben gezien. Wat wisten ze al? Weten ze nog meer over Nederlands-Indië?

Klik onder in beeld op de button **Ga verder met de les**.

Deze les bestaat uit zes modules. Je kunt op ieder moment teruggaan naar het begin van de les door te klikken op de tekst boven in beeld: *De Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië*.

Klik op **module 1**.

Deze module bestaat uit twee opdrachten. Bekijk de kaart en beantwoord de vragen.

Antwoord:

- Indonesië bestaat uit ruim 17.000 eilanden.
- 6000 eilanden zijn bewoond.

Indonesië is 46 keer zo groot als Nederland (bijna 2 miljoen km²). Indonesië telt 250 miljoen inwoners.

Ga naar de **tweede opdracht** door te klikken op de witte driehoek rechts in beeld of op opdracht 2 boven in beeld. Teruggaan naar de vorige pagina kan via de driehoek links.

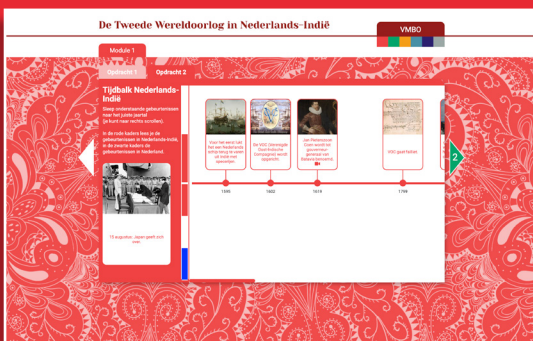

Start de video door te klikken op het driehoekje linksonder. De video neemt de leerlingen mee terug in de tijd en besteedt aandacht aan belangrijke onderwerpen als de VOC, kolonisatie, KNIL, cultuurstelsel, slavernij, njai, Atjeh-oorlog, ethische politiek en Soekarno.

Wat valt de leerlingen op? Bijvoorbeeld de positie van de njai; deze vrouwen uit Nederlands-Indië hadden een relatie met Nederlandse mannen, maar hadden zelf geen rechten. Ze konden zelfs mee verkocht worden met een huis als de man besloot zijn woning te verkopen.

Waarom was het cultuurstelsel slecht voor Java? Boeren moesten 20 procent van hun voedsel verbouwen voor de Nederlandse markt. De bevolking werd uitgebuit en er was te weinig eten voor de Javanen.

Ga na het kijken naar de volgende pagina.

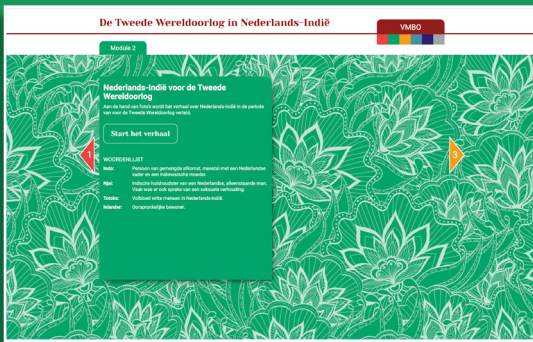
De leerlingen zien een tijdbalk. Bovenin staan gebeurtenissen uit Nederlands-Indië tussen 1595 en 1945. Onderin staan gebeurtenissen uit Nederland in de Tweede Wereldoorlog. De leerlingen slepen de gebeurtenissen in Nederlands-Indië uit het rode kader naar de juiste plek op de tijdbalk. Bij een aantal gebeurtenissen is een video beschikbaar. Klik op om deze te starten.

Antwoord

(op volgorde van gebeurtenissen zoals ze verschijnen):

- 15 augustus **1945** Japan geeft zich over.
- 27 februari **1942** Slag in de Javazee (zie video).
- 7 december **1941** Japan valt Pearl Harbour (Amerikaanse haven op Hawaï) aan.
- 6 augustus **1945** De atoombom op Hiroshima valt. Op 9 augustus wordt ook Nagasaki gebombardeerd (zie video).
- 17 augustus **1945** Soekarno roept de Republiek Indonesia uit.
- Maart **1942** Het KNIL geeft zich over. Nederlanders en Indische Nederlanders worden in kampen gezet.

Ga naar de volgende pagina.

Aan de hand van foto's wordt het verhaal over Nederlands-Indië in de periode voor de Tweede Wereldoorlog verteld. Leerlingen maken kennis met de verschillende bevolkingsgroepen in Nederlands-Indië door de jaren heen. Neem voor het luisteren de woordenlijst door. Vertel dat je na het kijken de volgende vragen zult stellen:

- Hoe zou jij je voelen als Nederlander in Nederlands-Indië?
- En als Chinees?
- En als oorspronkelijke Indonesiër?
- En als Indo?
- Waarom?

Klik vervolgens om het verhaal te starten.

Ga naar module 3.

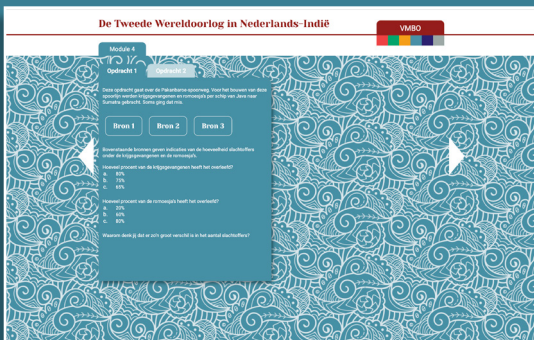
De leerlingen bestuderen drie verschillende bronnen. Verdeel eventueel de klas en laat leerlingen in drietallen ieder een bron bekijken en met de overige groepsleden de bevindingen delen. Bron 1 komt uit het tijdschrift *Bersama Magazine*, bron 2 uit de podcast *Revolusi* en bron 3 uit een tentoonstelling van Kunsthal Rotterdam met portretten van hoogbejaarde Indonesische vrouwen.

Alle drie de bronnen gebruiken zowel het woord troostmeisje als het woord dwangprostitutie (of gedwongen prostitutie). Welk woord is door de Japanners gebruikt, denk je? Verklaar je antwoord.

Antwoord:

De Japanners gebruikten het woord troostmeisje. Het woord troostmeisje klinkt vriendelijker dan dwangprostitutie of gedwongen prostitutie. Wat de Japanners deden was fout, maar door de term troostmeisje te gebruiken, probeerden ze dit te verbloemen.

Veel Japanse militairen gingen naar de bordelen tijdens hun verlof. Ze waren dan even weg van de verschrikkingen van de oorlog. Je zou in die zin dus kunnen zeggen dat de militairen troost zochten bij de meisjes en vrouwen, maar het bleef dwangprostitutie.

Ga naar module 4.

Luister naar een fragment uit de podcast Revolusi van cultuur-historicus David van Reybrouck. Hij vertelt over het doel van de Japanse aanval op Pearl Harbour. Japan wilde naar Nederlands-Indië voor de olie die daar in de bodem zat.

Lees de tekst samen.

Ga naar de opdrachten.

De leerlingen bestuderen drie bronnen en geven daarna antwoord op de vragen. Eventueel kunt u de klas weer verdelen in drietallen, zoals bij de opdracht in module 3. De bronnen gaan over de aanleg van de Pakanbaroe-spoorweg. Bron 1 komt uit een schoolboek. Bron 2 komt uit het tijdschrift *Bersama Magazine*. Bron 3 komt uit een televisieprogramma.

Antwoord:

- 65 procent van de krijgsgevangenen heeft het overleefd.
- Slechts 20 procent van de romoesja's heeft het overleefd.
- Het grote verschil in slachtoffers heeft een aantal oorzaken. In bron 1 staat dat onder de romoesja's geen artsen en verplegers waren. Daarom was er geen verzorging voor de zieken. De krijgsgevangenen waren militairen. Zij waren hiërarchisch ingesteld. In de kampen namen de commandanten vaak het initiatief. Zij verplichtten hun militairen om zich schoon te houden en elkaar te helpen. Ook probeerden zij de moed erin te houden door voor ontspanning te zorgen, zo organiseerden ze bonte avonden. Sommige militairen kenden elkaar rechtstreeks of via via. Bij romoesja's was dit anders. Zij kwamen van verschillende eilanden en kenden elkaar vaak niet. Niemand nam de leiding of het initiatief. In bron 2 en 3 worden de sterftcijfers genoemd van romoesja's en krijgsgevangenen.

Ga naar opdracht 2

Dit is het verhaal van Sjoerd van Leyden, een jongen in Nederlands-Indië. Neem de woorden samen door. De leerlingen lezen het verhaal en vullen de woorden in op de lege plekken. Je kunt het verhaal ook laten voorlezen.

Antwoord:

- KNIL
- Birma-spoorlijn
- Interneringskamp
- Gaarkeukens
- Buitenkampers
- Buitenkampers
- Appèl
- Tokio-tijd
- Heiho's
- Rantang
- Adat
- Troostmeisjes

Wil je meer weten over het vergeten verhaal van de buitenkampers, bekijk dan [dit filmpje](#) met de klas.

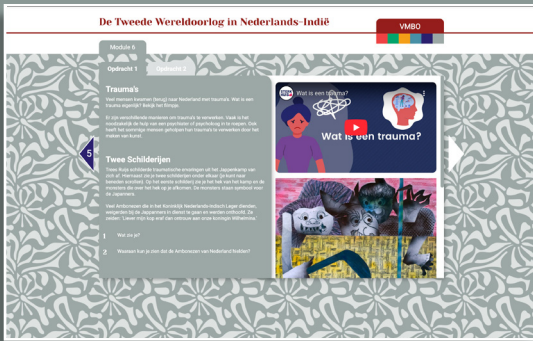

Ga naar module 5

De leerlingen bekijken de video en geven daarna antwoord op de vragen. Lees voor het kijken samen de vragen.

Antwoord:

- 1 De bersiap
- 2 Zij moesten de Nederlanders en andere Europeanen gaan beschermen. Zij waren eerst de beulen en werden nu dus de beschermers.

Ga naar module 6

Veel mensen kwamen (terug) naar Nederland met een trauma. In de video wordt uitgelegd wat een trauma is. Trees Ruijs is een kunstenares die de traumatische ervaringen die ze meemaakte in een Jappenkamp van zich af schilderde. De leerlingen zien twee van haar schilderijen. Bij het eerste schilderij wordt de betekenis uitgelegd. De leerlingen beantwoorden de twee vragen bij het tweede schilderij.

Antwoord:

Vraag 1

Je ziet zes mannen in uniform. Drie mannen hebben een hoed of pet op. Vier mannen houden een vlaggetje vast. Een man heeft een foto in zijn handen, de tweede man van rechts heeft een oranje bloem op zijn uniform. Een heel groot zwaard hakt de hoofden eraf. De mannen en hun uniformen zijn vooral in grijs-tinten geschilderd. De hoeden, de vlaggetjes, de bloem, de foto en het zwaard hebben wel kleur.

Vraag 2

Dat kun je zien aan het kleurgebruik. De vlaggetjes zijn rood-wit-blauw (de kleuren van de Nederlandse vlag) of oranje (de kleur van het koningshuis). De bloem is ook oranje. Op de foto staat koningin Wilhelmina.

Ga naar opdracht 2

In de Indonesische taal zijn Nederlandse woorden opgenomen. Andersom gebruiken wij ook woorden die uit het Indonesisch komen.

Bekijk de video.

Sleep de woorden naar de juiste betekenis.

Antwoord:

- Klamboe – muskietennet
- Baboe – vrouwelijke kinderoppas of bediende in de koloniale tijd
- Rantang – etensblik, voedseldrager
- Pisang – banaan
- Sarong – Indonesische wikkelrok
- Toko – winkel

Ga naar de laatste pagina

Deze les is tot stand gekomen in samenwerking met *Bersama magazine*. Wilt u meer weten over Nederlands-Indië? Met de QR-code kun je de magazines met korting bestellen. Of bezoek de [website](#).

Kortingscode:
Educatie2025Bersama!